

Відгук
офіційного опонента
на дисертацію Місенг Дар'ї Вячеславівни
«Вплив ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості»,
яка представлена на здобуття наукового ступеня кандидата
психологічних наук за спеціальністю
19.00.01 – загальна психологія, історія психології

У сучасній психології питання щодо ролі ціннісних орієнтацій у процесі конструювання та функціонування стилю життя особистості в галузі практичної психології є особливо актуальним напрямком досліджень. Проте можна стверджувати, що психологічна наука недостатньо уваги приділяє вивченню системи ціннісних орієнтацій як психологічного чинника визначення особливостей становлення та здійснення особистістю свого стилю життя, зумовлюючи його індивідуалізованість. Актуальність і важливість даного дослідження істотним чином примножується у зв'язку з соціально-політичною та економічною нестабільністю сучасного українського суспільства, що не дає можливості реалізувати особистості багато важливих потреб.

Водночас у межах практичної психології наразі не визначено, як здійснюється вплив ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості і якими є його психологічні особливості. Постає і питання про те, які інші психологічні чинники можуть опосередковувати цей вплив. Тому для психолога є важливим формування готовності до розуміння внутрішніх проблем особистості та надання їй своєчасної кваліфікаційної допомоги. На сьогодні в психологічній науці є нагальна потреба в експериментальних дослідженнях, які б представили достовірні факти про умови та ресурси, за допомогою яких психологічна допомога може здійснюватися більш ефективно. З огляду на це, дисертаційне дослідження Місенг Дар'ї Вячеславівни є важливим та актуальним.

Визначення об'єкта, предмета, мети, завдань дослідження адекватні визначеній проблематиці. Вибір використаних методів дослідження забезпечує досягнення мети та реалізацію поставлених завдань.

Тема дисертаційного дослідження Місенг Д.В. є складовою комплексних науково-дослідних тем лабораторії методології психосоціальних і політико-психологічних досліджень Інституту соціальної та політичної психології НАПН України «Особливості становлення і розвитку форм соціально-психологічного мислення» (2013–2016 рр., державний реєстраційний номер 0113U002137), «Націєтворчий та конфліктологічний потенціал форм соціально-психологічного мислення» (2017–2019 рр., державний реєстраційний номер 0117U000193).

Вивчення тексту дисертації Дар'ї Вячеславівни, її автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що рецензована робота є результатом реального дослідження автором психологічних особливостей впливу ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості.

Варто відзначити ґрунтовний підхід Дар'ї Вячеславівни, представлений у першому теоретичному розділі – **«Теоретичний аналіз проблеми впливу ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості»**, щодо аналізу сутності основних понять. Виокремлено та проаналізовано теоретико-методологічні підходи до вивчення стилю життя особистості, представлено авторське визначення поняття стилю життя особистості в межах загальнопсихологічного підходу, проаналізовано стан дослідження проблеми впливу ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості, запропоновано комплексну модель впливу ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості. Здобувачка переконливо довела, що згідно з моделлю, система ціннісних орієнтацій є взаємопов'язаною з Я-концепцією та образом значущої особи та, за їхнього опосередкування, визначає особливості функціонування стилю життя особистості на трьох рівнях життєдіяльності. Така обґрунтована наукова позиція здобувачки відкриває нові перспективи у вивченні можливостей надання психологічної допомоги особистості.

У другому розділі дисертаційного дослідження – **«Розроблення та організація емпіричного дослідження психологічних особливостей впливу ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості»** – представлено організаційні та методичні засади емпіричного дослідження психологічних особливостей впливу ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості, обґрунтовано обраний дослідницький інструментарій, на основі контент-аналізу визначено емпіричні показники стилю життя особистості. Проведено кількісний та якісний аналіз результатів цього дослідження з використанням методів математичної статистики. Для дослідження стилю життя як характеристики життєдіяльності було застосовано метод написання психодіагностичного есе, а також метод анкетування, які дозволили отримати інформацію щодо особливостей взаємин особистості зі світом, побудови життєвих стратегій і тактик, особливостей стильової самопрезентації, Я-концепції особистості та образу значущої особи. Здобувачкою була сформована авторська анкета, спрямована на вивчення особливостей функціонування життєвих стратегій і тактик респондентів, особливостей їх стильової самопрезентації та Я-концепції, а також образу значущої особи. Варто особливо відзначити, що авторка доповнила додаткові категорії аналізу: «Навчання та кар'єра», «Саморозвиток», «Переїзд», які були визначені у ході отриманих даних та застосувала авторську анкету, яка вміщувала два змістовних блоки: «Особистий життєвий шлях» та «Стильова самопрезентація та значуща особа». Здобувачка логічно обґрунтувала процес обробки результатів дослідження та переведення сирих балів у стандартні показники. Зокрема, з метою узагальнення даних різних психодіагностичних методик і визначення стандартних показників.

У третьому розділі – **«Психологічні особливості впливу ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості»** – на основі факторного аналізу виокремлено й описано фактори, що характеризують стилі життя особистості як характеристику життєдіяльності; за результатами однофакторного дисперсійного аналізу доведено існування впливу ціннісних орієнтацій на стиль

життя особистості, розкрито психологічні особливості цього впливу; на основі порівняльного аналізу за U-критерієм Манна-Уїтні продемонстровано розбіжності в організації стилю життя особистості залежно від її системи ціннісних орієнтацій, Я-концепції та образу значущої особи; методом кореляційного аналізу встановлено зв'язки між ціннісними орієнтаціями, Я-концепцією та образом значущої особи. Емпірично обґрунтовано функційність комплексної моделі впливу ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості.

Здобувачкою виокремлено й описано стилі життя особистості як характеристики життєдіяльності: «Традиція», «Гедонізм», «Добро», «Універсалізм», «Самостійність-Безпека», «Саморозвиток», «Влада», «Самостійність», «Переїзд», «Досягнення», «Гедонізм-Влада», «Універсалізм-Традиція»; на основі подібності факторної структури до ціннісно-мотиваційного континууму Ш. Шварца продемонстровано структурувальну роль ціннісних орієнтацій в організації стилю життя особистості, що полягає у конструюванні та здійсненні особистістю власного стилю життя відповідно до актуальної системи своїх ціннісних орієнтацій.

Аналіз емпіричних даних демонструє відмінності в організації життєвих практик на різних рівнях життєдіяльності особистості залежно від особливостей образу значущої особи та Я-концепції особистості, що, власне, і доводить вплив образу значущої особи та Я-концепції особистості на стиль життя. Визначено, що цей вплив є суттєвішим для досліджуваних підліткового віку у порівнянні з юнацьким і дорослим віком, що свідчить про більш вагоме значення образу значущої особи та Я-концепції особистості в структуруванні життєвих стилів саме в підлітковому віці.

Збалансованість якісного і кількісного аналізу емпіричного матеріалу, ретельний статистичний аналіз результатів емпіричного дослідження дозволив здобувачці вийти на науково обґрунтовані висновки.

Основні наукові здобутки дисертаційного дослідження полягають:

- у доведенні існування впливу ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості як характеристики її життєдіяльності, а також визначенні

психологічних особливостей цього впливу, а саме: описано цей вплив як спрямувальний, а за силою схарактеризовано як слабкий або помірний; показано, що майже повний набір цінностей за Ш. Шварцом здійснює вплив на стиль життя особистості, при цьому найбільш значущим цей вплив є на рівні конструювання особистісних стратегій і тактик життєдіяльності; з'ясовано, що ціннісні орієнтації є одним із чинників впливу на стиль життя особистості, який перебуває у взаємозв'язку з Я-концепцією та образом значущої особи;

- у розробленні та емпіричному обґрунтуванні функційності комплексної моделі впливу ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості, доведенні вікових особливостей функціонування цієї моделі;
- визначенні та описі стилів життя особистості як характеристики життєдіяльності, доведенні структурувальної ролі ціннісних орієнтацій в організації стилю життя особистості;
- у доповненні уявлень про стиль життя особистості як характеристики життєдіяльності особистості, що виявляється в регулярних патернах поведінки на таких рівнях життєдіяльності: загальні взаємини особистості зі світом, конструювання особистісних стратегій і тактик життєдіяльності, стильова самопрезентація особистості.

Варто наголосити на тому, що Дар'я Вячеславівна дуже професійно і ґрунтовно підійшла до створення комплексної моделі впливу на стиль життя особистості. Особливо цінним є те, що вона, не лише чітко визначила елементи моделі, але й конкретно окреслила вікові особливості. Результати експериментального дослідження засвідчили, що зв'язки між елементами комплексної моделі впливу ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості для респондентів підліткової вибірки є слабшими порівняно з досліджуваними юнацького та дорослого віку. Здобувачка вказує, що відповідно, стійкість і функційність представленої комплексної моделі впливу на стиль життя особистості залежать від вікових особливостей досліджуваних, маючи

тенденцію закріплюватися та демонструвати сильніші зв'язки між своїми елементами з віком.

Важливо зазначити, що висновки і результати дослідження є достовірними, оскільки забезпечені кількісним та якісним аналізом, обробкою емпіричних даних із застосуванням адекватних методів математичної статистики. На основі аналізу дисертації, автореферату та публікацій можна зробити висновок, що виконана робота є самостійним завершеним дослідженням, яке характеризується новизною, має теоретичну та практичну значущість.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційної роботи полягає в тому, що розроблена та апробована комплексна модель здобувачкою може бути використана викладачами вищих навчальних закладів у процесі викладання психологічних дисциплін, а також при підготовці завдань для проходження студентами-психологами практики. Результати дослідження також можуть бути покладені в основу створення інноваційно-практичних центрів психолого-педагогічного супроводу розвитку особистості на базі освітніх закладів як шкіл та і вищих навчальних закладів.

Загалом варто відзначити послідовність, аргументованість, структурованість тексту дисертаційного дослідження, відповідність наукового апарату вимогам щодо подібних досліджень. Наукові дані й узагальнення, які отримала здобувачка, представлено у таблицях та діаграмах.

Основні результати дослідження висвітлено у 15 публікаціях, з яких 4 – у фахових наукових виданнях України в галузі психології, 1 стаття – у виданні, що входить до міжнародних наукометричних баз, 1 стаття – у іноземному виданні, 9 публікацій – у збірках науково-практичних конференцій. Основні положення дисертаційного дослідження були апробовані Дар'єю Вячеславівною на багатьох науково-практичних конференціях та семінарах.

Автореферат та публікації здобувачки адекватно відображають основні положення дисертації.

Таким чином, дисертаційне дослідження Місенг Дар'ї Вячеславівни, виконане на належному науковому рівні, присвячене актуальній темі, містить наукову новизну, є теоретично і практично значущим.

Проте є певні зауваження і побажання щодо роботи:

1. У представленій комплексній моделі впливу ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості вказана значуща особа, а в тексті дисертації зазначається також і «референтна група», що передбачає засвоєння певних правил та норм поведінки, системи цінностей, вносячи в життя особистості певний порядок, принципи та критерії вибору, що також приводить до змін у зовнішніх поведінкових виявах життєвих практик. Навіть виходячи із-під впливу групи або ж значущої особи, особистість зберігає певні елементи групових стандартів та цінностей. Доцільно було б зазначити і «референтну групу» в моделі.

2. В першому розділі дисертації авторкою виокремлюється рівні життєдіяльності: загальні взаємини особистості зі світом; конструювання особистісних стратегій і тактик життєдіяльності та стильова самопрезентація особистості. Бажано було б обґрунтувати доцільність обраного терміну виокремлення саме рівня життєдіяльності як взаємин особистості з оточенням (чому не «сфера взаємин», не «поле взаємин», не «прошарок», а рівень).

3. В тексті третього розділу дисертації авторкою поданий цікавий аналіз отриманих даних проведеного експерименту, перевантажений чисельними показниками кореляційних зв'язків. Доцільно було б частину з них подати у формі таблиць у додатку, а залишити опис якісного аналізу у висновках.

4. На жаль у тексті дисертації та автореферату мають місце мовностилістичні неточності, що певним чином ускладнює сприймання доволі чіткого за викладенням матеріалу.

Указані недоліки не знижують наукового рівня дисертації. Здобувачка проявила самостійність у розробці складної наукової проблеми, здійснила ґрунтовний теоретичний аналіз і отримала цікаві експериментальні дані.

Результати дисертаційної роботи і висновки достатньо обґрунтовані теоретично та підтверджені емпіричними даними.

На підставі проведеного аналізу можна стверджувати, що дисертація «Вплив ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості», є цілісним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, що має теоретичне і практичне значення та відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», а її автор, Місенг Дар'я Вячеславівна, заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Кандидат психологічних наук, старший
науковий співробітник Інституту психології
імені Г.С.Костюка НАПН України,
провідний науковий співробітник лабораторії
психології особистості імені П.Р.Чамати

Н. Д. Володарська